

א. בדין שבועת שקר, גע"ב

- א. אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם א"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר' יוסי הגלילי: כל לא תעשה שבתורה, עשה בו מעשה – לוקח, לא עשה בו מעשה – פטור; חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם, אף על פי שלא עשה מעשה – חייב ... שבועת שקר ... מתקיף לה רבי אבהו: שבועת שקר היכי דמי?
- ב. אינימא דאמר שלא אוכל ואכל – התם הוא מעשה עבד!
- ג. ואלא דאמר שאוכל ולא אכל, ההוא מי לקי? והאיתמר, שבועה שאוכל ככר זה היום, ועבר היום ולא אכל; רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש אמרי: אינו לוקח. ר' יוחנן אומר: אינו לוקח – דלאו שאין בו מעשה הוא, וכל לאו שאין בו מעשה – אין לוקין עליו. ור"ל אמר: אינו לוקח – משום דהוה ליה התראת ספק וכל התראת ספק – אין לוקין עליו!
- ד. אלא א"ר אבהו: תהא באכלתי ולא אכלתי. ומאי שנא דקא מרבה אכלתי ולא אכלתי, מאוכל ולא אכל? אמר רבא: בפירוש ריבתה תורה שקר דומה לשוא, מה שוא – לשעבר, אף שקר – לשעבר.
- ה. איתיביה רבי ירמיה לרבי אבהו: שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה שבועה שלא אוכלנה, ואכלה – אינו חייב אלא אחת; זוהי שבועת ביטוי שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה קרבן עולה וזורד. זוהי למעוטי מאי? לאו למעוטי אכלתי ולא אכלתי – דלא לקי?
- ו. לא, זו היא דעל שגגתה מייתי קרבן, אבל אכלתי ולא אכלתי – לא מייתי קרבן; ומני – רבי ישמעאל היא, דאמר: אינו חייב אלא על העתיד לבא, אבל מילקא לקי,
- ז. אימא סיפא: זוהי שבועת שוא שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור. זוהי למעוטי מאי? לאו למעוטי אכלתי ולא אכלתי דלא לקי?
- ח. לא, זוהי – דעל שגגתה פטור מקרבן, אבל אכלתי ולא אכלתי – מייתי קרבן; ומני – ר"ע היא, דאמר: מביאין קרבן לשעבר. והא אמרת רישא – רבי ישמעאל!
- ט. אלא, מדסיפא רבי עקיבא – רישא נמי רבי עקיבא, ורישא לאו למעוטי אכלתי ולא אכלתי, אלא למעוטי אוכל ולא אכל, ומאי שנא? משום דקאי בלחבא – ממעט לחבא קאי בלחבא – ממעט לשעבר?

שבועות שקר

מלקות (במזיד)	קרבן (בשוגג)	
חייב	חייב	לא אוכל ואכל
פטור	פטור	אוכל ולא אכל
חייב	מחלוקת ר"י ור"ע	אכלתי ולא אכל; לא אכלתי ואכל
חייב	פטור	שבועת שוא

מהלך הסוגיא

על איזו שבועת שקר לוקין, אע"ג דאין בה מעשה (סעיפים א-ד)

מטרת הסוגיא היא למצוא את המקרה שבו לוקים על שבועת שקר למרות שאין בה מעשה, כפי שקבע רבי יוסי הגלילי בסעיף א.

בסעיף ב נשללת המשבצת הימנית עליונה, משום שהמקרה לא תואם את הנדון של ריה"ג, כיוון שכאן יש מעשה.

בסעיף ג נשללת המשבצת הימנית אמצעית, משום שהדין לא תואם את דינו של ריה"ג, כיוון שכאן פטור (או משום לאו שאין בו מעשה או משום התראת ספק).

בסעיף ד פושט רבי אבהו, שמדובר על הימנית תחתונה, ששם חייבין מלקות, כיוון שמקרה זה דומה יותר לשבועת שווא (שניהם לשעבר) מנה לומדים שיש מלקות בשבועת שקר (לשוא לשוא).

ניתוח המשנה בשבועות (סעיפים ה-ט)

במשנה בשבועות מצינו שני מיעוטים: 'זו היא שבועת ביטוי' 'זו היא שבועת שוא', הראשון עוסק בשורה העליונה, והשני בשורה התחתונה. נציג כעת רק את שני הנדונים הנ"ל בטבלה הקודמת:

המשנה בשבועות

מלקות (במיד)	קרנ (בשוג)	
חייב	חייב	לא אוכל ואכל
		אוכל ולא אכל
		אכלתי ולא אכל; לא אכלתי ואכל
חייב	פטור	שבועת שוא

בסעיף ה מצינו רבי ירמיה שהמיעוט ברישא של המשנה (שורה עליונה) בא למעט את המקרה של השורה השלישית, ולמעט אותו מהטור הימני, דהיינו שבמקרה זה אכן לא לוקה, ולפי זה קשה על העמדת רבי אבהו בסעיף ד:

המיעוט ברישא של המשנה בשבועות (סעיף ה)

מלקות (במיד)	קרנ (בשוג)	
חייב	חייב	לא אוכל ואכל
		אוכל ולא אכל
פטור [דיוק מהרישא]		אכלתי ולא אכל; לא אכלתי ואכל
חייב	פטור	שבועת שוא

בסעיף ו הגמרא דוחה דיוק זה, ומעמידה את המיעוט עדיין בשורה השלישית, אך בטור השמאלי, דהיינו דווקא בשורה העליונה חייב קרבן, אך בשלישית פטור כדעת רבי ישמעאל שחייבין קרבן רק על העתיד לבא. ומכאן ניתן עדיין להציב במשבצת הימנית חייב, שפי שהעמיד רבי אבהו בסעיף ד:

המיעוט ברישא של המשנה בשבועות (סעיף ו)

מלקות (במזיד)	קרבן (בשוגג)	
חייב	חייב	לא אוכל ואכל
		אוכל ולא אכל
(חייב, כרבי אבהו)	פטור [דיוק מהרישא]	אכלתי ולא אכל; לא אכלתי ואכל
חייב	פטור	שבועת שוא

בסעיף ז, הגמרא עוברת למיעוט בסיפא של המשנה (שורה תחתונה), ושוב מציעה, בדומה לסעיף ה, למעט את השורה השלישית טור ימני, שדווקא בשורה התחתונה לוקה, אך בשלישית פטור, שלא כהעמדת רבי אבהו בסעיף ד:

המיעוטים של המשנה בשבועות (סעיף ז)

מלקות (במזיד)	קרבן (בשוגג)	
חייב	חייב	לא אוכל ואכל
		אוכל ולא אכל
פטור [דיוק מהסיפא]	פטור [דיוק מהרישא]	אכלתי ולא אכל; לא אכלתי ואכל
חייב	פטור	שבועת שוא

בסעיף ח דוחה הגמרא העמדה זו, ומציעה, בדומה לסעיף ו, לדייק מהסיפא את הדין במשבצת השמאלית בשורה השלישית, אלא שכאן הדיוק היא לחיוב (כדעת ר"ע), שהרי בסיפא (שורה התחתונה) הדין השמאלי הוא פטור:

המיעוטים של המשנה בשבועות (סעיף ח)

מלקות (במזיד)	קרבן (בשוגג)	
חייב	חייב	לא אוכל ואכל
		אוכל ולא אכל
(חייב, כרבי אבהו)	פטור [דיוק מהרישא] חייב [דיוק מהסיפא]	אכלתי ולא אכל; לא אכלתי ואכל
חייב	פטור	שבועת שוא

כמובן ששני הדיוקים סותרים זה אתה זה, מה שמוביל להנחה הדחוקה, שהרישא כר"י והסיפא כר"ע.

[אמנם אם היינו מעמידים את אחד המיעוטים (הרישא או הסיפא) במשבצת הימנית של השורה השלישית, שוב לא היו הדיוקים סותרים, שאחד עוסק במשבצת הימנית, ופטר אותה ממלקות (בין אם מדיוקים מהרישא או מהסיפא), והשני עוסק בשמאלית ומחייב או פטר אותה מקרבן (תלוי מהיכו מדיוקים), ואם אכן מוכרחים לפרש כך במשנה בשבועות הרי ששוב קשה העמדתו של רבי אבהו בסעיף ד]

בסעיף ט מציעה הגמרא שהרישא והסיפא לא ממעטות אותה שורה: הסיפא אכן ממעטת את השורה השלישית (משבצת שמאלית) כפי שהוצע בסעיף ח, אך הרישא ממעטת את השורה השניה, ששם פטור לגמרי אפילו ממלקות.

חילוק זה תואם את העובדה, שהרישא עצמה עוסקת בלהבא (שורה עליונה), ולכן גם המיעוט מתייחס למקרה של להבא(שורה שניה), משא"כ הסיפא שעוסקת בלשעבר (שורה תחתונה) גם המיעוט מתייחס ללשעבר (שורה שלישית) :

המיעוטים של המשנה בשבועות (סעיף ח)

קרבן (בשוגג)	מלקות (במזיד)	
חייב	חייב	לא אוכל ואכל
	פטור [דיוק מהרישא]	אוכל ולא אכל
חייב [דיוק מהסיפא]	(חייב, כרבי אבהו)	אכלתי ולא אכל; לא אכלתי ואכל
פטור	חייב	שבועת שוא

לפי הסבר זה של שני המיעוטים, ניתן לחזור להעמדתו של רבי אבהו, שבשורה השלישית משבצת ימנית חייב מלקות אע"ג דאין בו מעשה [ויותר מכך : אם מצינו שיש חיוב קרבן בשורה השלישית הרי זה תואם לשיטת רבי אבהו שגם לוקים במזיד].

סיכום

אם מניחים ששני המיעוטים של הרישא ושל הסיפא עוסקים באכלתי ולא אכלתי (שורה שלישית), לא ניתן להציב את שניהם במשבצת השמאלית, שאז המיעוטים סותרים זה את זה, כיוון שברישא חייב קרבן (והמיעוט פוטר), ובסיפא פטור מקרבן והמיעוט מחייב. ומכאן שאחד המיעוטים חייב להתייחס לשמשבצת הימנית, דהיינו לפטור אותה ממלקות, מה שמקשה על שיטת רבי אבהו.

הנובע מכך הוא, שכדי ליישב את דברי רבי אבהו, הפוטר במשבצת הימנית עליונה, חייבים לומר, שהמיעוט של הרישא עוסק באוכל ולא אכל (שורה השניה), ובא לפטור אותו ממלקות (משבצת ימנית), והמיעוט בסיפא עוסק באכלתי ולא אכלתי ומחייב אותו בקרבן כשיטת ר"ע (שורה שלישית משבצת שמאלית), ועל המשבצת הימנית בשורה זו לא דובר במשנה (אם כי מסתבר לומר שאם חייבים קרבן בשוגג הרי שלוקים במזיד).